

תגובות

על חיישנים אלקטרוניים בשבת – תגובה / הרב אלי רייף

באמונת עתיך 112 (תמוז תשע"ו), עמ' 127–129 הגיבו הרב יעקב אריאל והרב רוזן שליט"א למאמרי ולמכתבו של מו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א; תודתי נתונה להם ונבקש להשיב לדברים.¹

א. הרב רוזן טוען ש'המבט ההלכתי בהלכות שבת מתמקד בתוצאה ולא בהליך', ולא זכיתי להבין את דבריו, והרי יש בהלכות שבת הגדרות רבות המתמקדות בתהליך, כגון: עשייה שלא כדרכה, שניים שעשאוה, גרמא ועוד. והאחרון הכביד, שהרי רבים מהפיתוחים הטכנולוגיים של מכון צומת, שהרב רוזן עומד בראשו, בנויים על עקרון הגרמא, ובסוף תגובתו הוא אף מתיר לפתוח מנעולים מגנטיים עם מנגנוני הגרמא של מכון צומת בתנאי צבא ורפואה – וכיצד זה לפתע לשיטתו שלו ניתן להתיר את פתיחת הדלתות במנגנוני הגרמא? ואם רק עצם העובדה שמדובר בתנאי צבא מספיקה כדי להתיר, מה התועלת בפתרונות מכון צומת, ובמה הם מוסיפים לשיטתו? אלא על כורחך שגם התהליך קובע.

ב. לדאבון לב טרם זכינו בדורנו לסנהדרין, וכידוע אפילו בדברים שנפסקו בראשונים יש שהאחרונים דנים וחולקים. המושג 'קונצנזוס פסיקתי' שנקט בו הרב רוזן, ובוודאי על פסיקת אחרוני דורנו, בדבר שכלל לא נידון לפני כן, הוא חידוש שטרם שמענו. הגדרת איסור חשמל עוד מראשיתו הייתה נתונה כידוע במחלוקת גדולה. המעיין במחלוקות בעניין חשמל רואה שגדולים וטובים התלבטו בטיב האיסור. ועוד ציטטנו את דברי הרב נבנצאל, תלמידו המובהק הגדול של הגרש"ז אורבך זצ"ל, שציין שמעיקר הדין סבר הגרש"ז אורבך זצ"ל שאין איסור בונה או איסור מוליד בחשמל, וכך סברו פוסקים נוספים, ואף מו"ר ציין שהדין של 'עובדין דחול' אינו חידושו שלו, אלא כך הוא מקובל גם מרבנותיו, ולא זכיתי להבין למה ייגרע שמם של אלו מן 'הקונצנזוס הפסיקתי'!

ג. צר לי שגרמתי לרב רוזן לשגגה בהבנת דבריי. לא כתבתי בשום מקום שהגרש"ז אורבך זצ"ל סבר שיש בהפעלות חשמליות משום 'עובדין דחול', אלא ציטטתי מדברי הרב נבנצאל שציין שמעיקר הדין לדעת הגרש"ז אורבך זצ"ל אין בחשמל משום איסור בונה ומשום איסור מוליד. זאת ועוד, הרב אורבך זצ"ל למעשה כתב על דברי הבית יצחק שאסר משום מוליד 'כבר הורה זקן', ואף הבאתי זאת, לפיכך לאורך המאמר דנתי גם אם יש בדלתות המגנטיות משום איסור מוליד, והראיתי שאף משום איסור מוליד אין בזה.

ד. ברור שאין לדון בקלות ראש בענייני חשמל. לפיכך טרם שפרסמתי את מאמרי שלחתי את הדברים למו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ, ראש ישיבת ההסדר 'ברכת משה'

1. בשל תקלת מערכת לא נזדמן לי להגיב על הדברים על אתר, ולכן תגובתי מובאת בגיליון זה.

מעלה אדומים, שהוא מזקני תלמידי חכמים שבדור ופוסק מובהק ומפורסם, וזכיתם שהסכים להם הלכה למעשה ואף חיזק את הדברים.

ה. כפי שכתבתי במאמרי, אין להתיר במקום שנעשות מלאכות או דמיון למלאכה. לפיכך כאשר כתיבה ניכרת לעין, כגון במחשב ובטלפונים, הדבר אסור (ובמאמרי כלל לא דנתי במקרים אלו).

עוד על חיישנים אלקטרוניים בשבת / פרופ' אביעזרי פרנקל

באמונת עתיך 112 (תמוז תשע"ו), עמ' 113–129, נערך דיון על חיישנים אלקטרוניים בשבת: מאמר של הרב אלי רייף, ותגובות של הרבנים נחום רבינוביץ, ישראל רוזן ויעקב אריאל שליט"א. הרב יעקב אריאל כתב נגד היתר החיישנים:

...אם נזלזל באיסור השימוש בחשמל, השבת כולה עלולה להתחלל. ראוי לזכור גם את דברי הרמב"ן (ויקרא כג, כד) על המסחר בשבת, שאין בו שום מלאכה ממש, אולם הוא אסור מהתורה, כי אין לך חילול שבת גדול ממנו. ניקח לדוגמה רק את התקשורת – הטלפון והרדיו והטלוויזיה והאינטרנט וכו' וכו' – אם כל אלה היו מותרים בשבת, אנה היינו מגיעים!...

בשלהי הוריות (יד ע"א) דנה הגמרא מי קודם, סיני או עוקר הרים. מסקנת הגמרא – סיני עדיף: 'הכל צריכין למרי חטיא' – ללא חטים אין קיום. לית מאן דפליג שכיום הסיני המובהק והבקי ביותר הוא המחשב, פרויקט השו"ת וכלים ממוחשבים נוספים. והנה בברכות (לה ע"ב):

לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה?... אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.

כיום הרבים שעושים כרבי ישמעאל עובדים כל השבוע – ואולי מספיקים גם דף יומי או שיעור קבוע אחר – ורק בשבת ומועד מתפנים ללימוד תורה אינטנסיבי. לכן נוכל 'לצטט' כביכול מדברי הרב יעקב אריאל שליט"א: 'ניקח לדוגמה רק את פרויקט השו"ת: אם הוא נאסר בשבת, נאבד לימוד תורה חיוני ואנה אנו מגיעים?' כיצד ניתן, אם בכלל, להתיר שימוש במחשב בשבת לצורך שימוש בפרויקט השו"ת, אוצרות השו"ת וכד'?

1. ניתוק המחשב מהתקשורת ומהמדפסת בשבת. לא לחינם הזכיר הרה"ג אריאל את התקשורת: טלפון, רדיו, טלוויזיה, אינטרנט. פרויקט השו"ת, בצורתו החזקה על החסן נייד (דיסק און קי), אינו זקוק לתקשורת. יש תקדים לניתוק מעין זה: הפוסקים התירו שימוש במקררים חשמליים בתנאי שהמאור שבתוכו מנותק בשבת, אף כי פתיחת דלת המקרר מכניסה חום ומקדימה את הפעלת המדחס (בביתי מתקן שמחליף את הטרמוסטט בטיימר בשבת, אך ברוב המקררים אין מתקן כזה). ניתוקים כאלה מתיישבים היטב עם דברי הנביא (ישעיהו נח, יג):

אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר.

2. בעיית המקלדת. יש מקלדת שבת של מכון צומת שפועלת ללא פתיחה או סגירה של מעגל חשמלי אלא רק משנה תכונות חשמליות של המעגל. כמו כן המכון פיתח מקלדת פשוטה יותר שעובדת בשיטת הגרמא. בשתי השיטות ניתן להשתמש בשעת הדחק, כגון לצורכי רפואה או ביטחון. השימוש בפרויקט השו"ת יכול להיחשב כרפואת הנפש ואולי אף כרפואת הגוף: מניעת השימוש בסיני הממוחשב עלולה לגרום צער רב לנפש ואף לגוף.

3. יש אולי עוד אי אלה בעיות הלכתיות בשימוש במחשב בשבת, גם לאחר ניתוקו מהתקשורת והמדפסת, אך בטוחני שמכון צומת יוכל למצוא פתרונות.

היקף הספרות התורנית וההלכתית גדל אכספוננציאלית; מחצית מכל הספרות הזו נכתבה בימינו. אולי הקב"ה שלח לנו את המחשב כדי לאפשר לנו לשלוט בכל הספרות הזו! האם יש פוסקים שיהינו למנוע מאתנו לימוד תורה ע"י איסור שימוש בכלי זה בשבת אם ניתן למצוא היתר להשתמש בו, תוך שמירה קפדנית על אוירת השבת?

תגובה לתגובה / הרב יעקב אריאל

פרופ' אביעזרי פרנקל הקשה עלי מהשימוש הנרחב והחיוני שיש בתוכנות המחשב התורניות הרבות. המחשב מביא תועלת רבה ללימוד התורה וא"כ אין להגדיר, לדעתו, את החשמל, שבאמצעותו פועל גם המחשב, כ'אבי אבות המלאכה' כלשוני, אלא יש להתייחס אליו, על דרך הפרפראזה, גם כ'אבי אבות לימוד התורה'. עם זאת, אין בכך בכדי להתיר את המחשב בשבת. גם האש שהתורה רואה בה אב מלאכה נאסרה בשבת, למרות שהאור נחוץ מאוד ללימוד התורה. שהרי עיקר תלמודו של האדם הוא בלילה לאור הנר, עד כדי כך שחז"ל התייחסו אל השמן והנר כאל מקור החכמה. ובכל זאת אסור לקרוא בשבת לאור הנר. הלימוד בשבת יתמקד בחזרה ובע"פ. האש אומנם מסייעת לתורה, אך בעצם היא מלאכה האסורה בשבת. וה"ה החשמל.

'דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב' אלא שהכתיבה הותרה משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' (גטין ס ע"א). למרות זאת לא הותרה הכתיבה בשבת. וגם כשיש שלושה ימי שבתון רצופים ותלמיד חכם הלומד בימים אלו חושש שאם לא יעלה על הכתב חידושי תורה שהתחדשו לו הם עלולים להישכח (ובחול המועד הותרה הכתיבה משום 'דבר האבד') לא הותרה הכתיבה בשבת ויו"ט. יש לאמץ את הזיכרון.

המצאת הדפוס היוותה נקודת מפנה בתולדות התרבות האנושית. עם ישראל ידע לנצלה מיד עם הופעתה להגדיל תורה ולהאדיר, ובכל זאת ההדפסה אסורה בשבת מהתורה כתולדה של כותב. ה"ה המחשב בשבת. עם ישראל יישאר 'עם הספר' גם בעידן המחשב, כשהספרים המודפסים ייעלמו מנוף העולם הרחב. אומנם קל יותר ללחוץ על מנוע החיפוש של המחשב וכן להכניס דברי תורה לזיכרון, בכל זאת בשבת הדבר אסור והמחשב נחשב למוקצה.

עם כניסת השבת יינעל המחשב, הספרים ייפתחו והזיכרון יאומץ. בזכות השבת ימשיך הבית היהודי להתאפיין בספרייתו הניכרת לעין ולקיים בכך את המצווה 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת...!'

חובת בירור כאשר יש חותמת או תעודת כשרות / הרב יעקב אריאל
ב'אמונת עתיך' 112 (תשע"ו) עמ' 141-146, הועלתה טענה ע"י הרב יצחק דביר שמשגיח הכשרות מטעם הרבנות דינו כשליח, ובאיסורי תורה לא אמרינן חזקה על שליח שעשה שליחותו. ולכן צריך לברר אם אכן המשגיח השגיח כראוי. הנחתו מוטעית. אין בכלל מקום לדמות משגיח לשליח הנ"ל. שם מדובר בשליח שנשלח לבצע שליחות מסוימת, כגון לקדש אישה ולא חוזר למשלחו לדווח על שליחתו. על המשלח לוודא שהשליח ביצע את שליחותו. הוא לא יכול לסמוך בדאורייתא על החזקה שהשליח עשה שליחותו. אך אם השליח חוזר ומדווח למשלח שביצע את שליחותו הוא נאמן לא רק כ'עד אחד באיסורין' אלא גם ב'דבר שבערוה'. כגון שליח שנשלח לקדש אישה הוא נאמן למשלחו כשני עדים, שהרי סמך עליו.

משגיח כשרות אינו שליח שנשלח ונעלם, הוא חוזר ומדווח למשלחו בדרכים שונות:
א. המשגיח חייב למסור דו"ח קבוע על עבודתו אחת לזמן מה, כגון כל חודש.
ב. הוא חייב לדווח על כל תקלה וכל עוד אינו מדווח על כך משמע שאין תקלה.
ג. כשיש תקלה חמורה עליו להסיר את תעודת הכשרות ולהחזירה לרבנות. המשך קיומה של תעודת הכשרות מעיד על כך שהמשגיח בדק ומצא שהכול כשורה.
הלקוח אינו צריך לשאול את המשגיח אם עשה את שליחותו הוא עושה זאת מעצמו למשלחיו. הדבר מיותר ואף מטריד.
אם החשש הוא שהרבנות עצמה, השולחת את המשגיח, אינה עומדת חלילה על דרישות ההלכה (הרב דביר רומז בדבריו לאפשרות כזאת) מה התועלת בהפניית הלקוח למשגיח או לרב לשאול אותם על ההשגחה? אם הרבנות 'חשודה' על כך שאינה דורשת כשרות כהלכה כיצד תהיה נאמנת בתשובותיה לשאלת הלקוחות?
בעקבות הנחיות מסוג זה אני נתקל מדי פעם בשאלה מוזרה של לקוחות 'האם הכשרות שלך כשרה?' לשאלתי, מדוע הוא פונה אלי בשאלה זו ואינו סומך על התעודה (אני עצמי איני זוכר בע"פ את כל נקודות הכשרות בעיר וסומך על התעודה) הוא עונה: אמרו לי שצריך לשאול את הרב אם כשר אצלו. אם כשרותי אינה כשרה כיצד ניתן לסמוך על תשובתי?...

